

**Idham Mohammed Hanash, Teorija islamske umjetnosti. Estetski pojam i epistemička struktura, Sarajevo: Centar za napredne studije, 2018. Str. 100, ISBN 978-9958-022-77-7.**

U izdanju Centra za napredne studije potkraj 2018. objavljen je bosanski prijevod knjige *Teorija islamske umjetnosti. Estetski pojam i epistemička struktura* jordanskoga profesora Idhama Mohammeda Hanasha. Djelo je štampano u nizu publikacija skraćenoga izdanja objavljenih pri Međunarodnom institutu za islamsku misao (IIIT), a što za cilj ima „olakšati brže usvajanje sadržaja“ (str. 9). Stoga je ovo djelo sažeto na svega stotinu stranica te, „zarad štednje prostora“, ne uključuje znanstvenu aparaturu. Knjigu je s engleskog na bosanski jezik prevela Azra Mulović.

Hanash studiju otvara poglavljem pod nazivom „Uvod u pojam i teoriju islamske umjetnosti“, u kojem se, među ostalima, bavi pitanjem definiranja islamske umjetnosti. Dalje pristupa propitivanju terminologije islamske umjetnosti, a svoja zapažanja izlaže u poglavlju „Jezička struktura teorije islamske umjetnosti“. Držeći princip jedinstva i različitosti jednim „od primarnih filozofskih i metodoloških temelja za razumijevanje ljudi, civilizacije i umjetnosti“ (str. 37), autor kroz naredno, treće poglavlje studije navedeni princip propituje u teoriji islamske umjetnosti. Kroz prizmu teorije umjetnosti Ismaila al-Faruqija o *Božijem jedinstvu kao principu lijepoga*, kojoj posvećuje cijelo četvrto poglavlje, autor iznosi određena zapažanja zapadnih istraživača islamske umjetnosti. Peto, ujedno i posljednje, poglavlje knjige pod naslovom „Komunikacijski aspekt islamske umjetnosti – teorija i praksa“, najobimnija je cjelina s dvadeset jednim potpoglavljem. Ondje autor raspravlja o (islamskoj) kulturi komunikacije, o komunikacijskoj teoriji umjetnosti arapske kaligrafije, odnosno o kaligrafskim *slikama* kao primjerom komunikacijskog aspekta islamske umjetnosti. Studiju zatvara kratkim zaključkom naslovljenim „Temelji teorije islamske umjetnosti – vizija i metod“.

Na samom početku knjige, u prvom paragrafu „Predgovora“, iskazana je hipoteza koja se kao nit i ideja vodilja provlači tekstem do kraja. Ondje se navodi:

Ovaj umjetnički sastav manje se bavi pojednostavljenim ostvarenjem lijepog u fizičkom obliku, a daleko više moćnom projekcijom izraza jednog vjerovanja u Boga i čovjekovog odnosa prema božanskom.

To je, dakle, i prema autoru, vrsna razlika koja odvaja islamsku umjetnost od svih drugih umjetnosti koje s njom ne dijele takvu temeljnu odliku. Ukoliko navedenoj hipotezi suprotstavimo empirijski dokazivu i općepoznatu činjenicu da se islamska umjetnost u svojim raznorodnim iskazima ispoljavala u širokoj ekumeni „od Kazablanke do granica Kine“ i obuhvaćala cijelo mnoštvo naroda, jezika, podneblja, jasno je da gornja ocjena ne može biti prihvaćena osim kao neprimjerena generalizacija koja nedopustivo pojednostavljuje izuzetno složenu sliku. Da li se uistinu islamska umjetnost manje bavila pojednostavljenim ostvarenjem lijepog u fizičkom obliku, a više moćnom projekcijom izraza jednobojstva? Kako tu njezinu temeljnu odliku prepoznati u jednom ogranku islamske umjetnosti kao što je naprimjer minijaturno slikarstvo? O tome šta je islamska umjetnost i kako je definirati vođene su brojne rasprave. Neprihvatljiva su naprosto samo ona naučavanja koja o islamskoj umjetnosti govore kao o odrazu spiritualnosti, *ergo* umjetnosti koja nastaje pod direktnim utjecajima islama i odražava osobitu duhovnu viziju islamske tradicije. Dakle, unatoč njezinu nazivlju, islamsku umjetnost nije moguće promatrati samo kao vjerski fenomen. Ona je likovni fenomen, plod islamske civilizacije, ali ne izravno i islamske vjere, u ekskluzivnom smislu koji isključuje sve druge prepoznatljive i očite utjecaje.

Posve je nedvojbeno da autor islamsku umjetnost želi prikazati kao nešto u tolikoj mjeri jedinstveno, neponovljivo i specifično, čemu ništa slično nije moguće naći u drugim tradicijama, ne uzimajući u obzir ono što objektivno postoji, već osobni i subjektivni doživljaj stvarnosti. No to istovremeno znači i izuzetost islamske umjetnosti iz onoga što umjetnost općenito dijeli kao najmanji imenitelj bez obzira na druge osobnosti. Takva specifičnost i izuzetost islamske umjetnosti, dakako, nije samo stvar prošlosti; muslimani su, prema gledištu autora, tek pod utjecajem Zapada počeli usvajati shvaćanje da je umjetnost nešto što se općenito odnosi na ljepotu i kreativnost, te da je islamska umjetnost osnovni sastavni dio moderne kulture (str. 31).

Primjenjujući Faruqijeve *kritike*, za koje tvrdi da se temelje na brojnim znanstvenim i metodološkim zapažanjima, autor, između ostaloga, ističe: „Orijentalisti su izgradili pogrešna, pristrana i nedosljedna mišljenja o estetskom i praktičnom karakteru islamske umjetnosti“ (str. 59). Bilježi kako Faruqi *jadikuje* nad mnogom pogrešnom procjenom karaktera islamske umjetnosti od strane zapadnih istraživača, ističući u jednom cijelom potpoglavlju kako, među ostalima, Richard „Ettinghausen ne uspijeva shvatiti suštinski karakter islamske umjetnosti“, premda je „bio nadaren izuzetnom sposobnošću da analizira obilježja islamske umjetnosti i teoretizira o njima“ (str. 60).

Na temelju svega što sadržajno donosi kao i načina na koji to donosi, knjiga je preskriptivna, a ne deskriptivna, što mjestimično postaje zamorno. Istovremeno, tekst vrvi nepotkrijepljenim stavovima, poluistinama i isključivim stavovima; u njenom temelju je nedokazivi stav koji potcrtava navodnu suštinu islamske umjetnosti koje su bili svjesni prešutno svi oni koji su u njoj učestvovali.

S obzirom na opću oskudnost literature na našem jeziku o islamskoj umjetnosti, dobrodošao je svaki, pa i ovaj naslov. Doprinos knjige *Teorija islamske umjetnosti. Estetski pojam i epistemička struktura* više će biti manifestiran kroz afirmaciju tematike islamske umjetnosti, a ne kroz činjenicu da ona čitateljima nudi jedan koncizan i koherentan pregled njenih osnovnih estetskih i epistemoloških načela, kako naslovom pretendira.

*Aida Smailbegović*